

Original Article

Intersex Mothers; in the Embrace of Entwisted Discrimination

Mahnaz Bayat Komitki^{1✉}, Kosar Enjelas²

1. Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Received: 2024/07/21

Revised: 2025/12/27

Accepted: 2026/06/10

DOI: 10.48308/jfr.2025.236352.1782

Highlights

- This article seeks to examine the concerns of intersex mothers, for whom chromosomal biology has given such an option, and to introduce the concept of motherhood as dependent on understanding intersex identity as a "different" rather than a "disordered" situation.
- The findings indicate that Iran's legal system, following a jurisprudential approach and failing to recognize a third sex and gender, places intersex mothers in an intertwined state of discrimination that not only disregards their right to self-determination and bodily integrity but also requires them to undergo corrective surgeries to qualify for motherhood.
- The results emphasize the necessity of fundamental reform in the Iranian legislator's approach toward positive and maximal recognition of intersex identity and guaranteeing the right to motherhood for these individuals, based on the equal worth of all human beings and modern medical findings.

Extended Abstract

Introduction: The article "Intersex Mothers in the Embrace of Entangled Discrimination" employs an analytical, critical, and interdisciplinary approach to investigate the multifaceted legal, social, biomedical, and identity-related status of intersex mothers. It seeks to illuminate how the absence of effective, human-centered legal recognition positions this group within layers of structural and compounded discrimination. At the core of the study lies the fundamental concept of human rights—understood as inherent, pre-existing, and inalienable entitlements that all individuals possess by virtue of their humanity. These rights exist independently of domestic legal systems, international conventions, or prevailing social, cultural, or religious norms. Consequently, intersex individuals inherently possess dignity, autonomy, and moral agency, and their entitlement to essential rights—including self-determination, bodily integrity, and motherhood—is intrinsic and unconditional. The study distinguishes critically between the "right in the sphere of possession" and the "right in the sphere of claim," emphasizing that while intersex individuals inherently possess the right to motherhood, its practical realization depends on organized political and legal frameworks that recognize and protect it. Methodologically, the study employs a descriptive-analytical model integrating interdisciplinary perspectives—combining legal analysis, biomedical insights, philosophical reflections on autonomy and dignity, and sociological understandings of family and gender norms—to construct a comprehensive portrayal of intersex mothers' lived experiences. The theoretical framework is grounded in Axel Honneth's theory of recognition, which evaluates identity realization across three domains: emotional recognition, legal recognition, and value-based recognition.

Findings: The study reveals that intersex mothers face compounded discrimination across multiple dimensions. From a biomedical perspective, the article challenges the dominant narrative framing intersex variations as disorders or abnormalities, conceptualizing them instead as a natural spectrum of human biological diversity. Clinical evidence indicates that many intersex individuals—particularly those with predominantly female physical characteristics—can achieve fertility, sexual health, and motherhood without medical impediment, emphasizing that intersex status itself is not an obstacle to maternal capability; rather, societal and institutional barriers create limitations. The study introduces the concept of "entangled discrimination," referring to overlapping layers of disadvantage that arise not solely from intersex status but from intersections with structural gender inequalities, normative family expectations, and cultural assumptions regarding motherhood. Intersex mothers are often perceived as

deviating from both the male–female binary and normative maternal competence, leading to compounded social, legal, and medical challenges. A comparative perspective highlights positive legal recognition: the 2017 German Federal Constitutional Court decision introducing a third gender category, and judicial cases in the United States and the Philippines demonstrating courts' ability to protect intersex individuals' parental rights without coercive medical interventions. In contrast, Iran's legal system—rooted in traditional jurisprudence and binary sex assumptions—leaves intersex identities largely unrecognized, with provisions regarding "khunthā" operating strictly within the male–female binary and failing to provide meaningful acknowledgment, resulting in coerced medical interventions, challenges to maternal competence, and denial of child custody.

Discussion: The findings underscore that deprivation of legal recognition obstructs intersex mothers' ability to achieve full recognition on both legal and social levels, limiting realization of their maternal and individual identities. Legal acknowledgment that respects intersex status without imposing coercive interventions is crucial for securing the right to motherhood, overcoming institutional denial, and reducing structural vulnerability. Motherhood, in this framework, is not merely a biological entitlement but a social, identity-based, and dignity-oriented right, inseparably linked to recognition of intersex individuals as full moral and social agents. The study critically examines how many medical interventions carried out under the guise of necessity lack authentic therapeutic justification, reflecting socially constructed norms rooted in binary gender assumptions and demonstrating a conflation of medical authority with social bias. Intersex bodies should be approached with patient-centered care guided by contemporary medical knowledge and the ethical principle of non-harm. By clearly distinguishing biological sex from gender identity and referencing neuroscientific findings, the article reinforces that anatomical traits do not deterministically define human identity, challenging reductionist frameworks in law, ethics, and medicine. The comparative examples from Germany, the United States, and the Philippines demonstrate that non-discriminatory legal recognition is both theoretically viable and practically achievable, offering models for reform in other jurisdictions. However, limitations include the lack of primary empirical data from intersex mothers themselves; future research should incorporate qualitative interviews and participatory methodologies to capture lived experiences more directly. Additionally, cross-cultural comparisons should be expanded to include diverse legal and religious contexts beyond those examined.

Conclusion: In conclusion, the article argues that negative legal recognition persists due to historically constructed, rigid binary conceptions of sex and gender. Addressing these challenges requires a profound re-evaluation of legislation, the integration of contemporary medical and psychiatric knowledge, and a commitment to human equality. Ensuring positive legal recognition and safeguarding the right to motherhood is essential for allowing intersex mothers to exercise their maternal roles safely, equally, and without coercion. The study not only identifies the problems intersex mothers face but also offers actionable pathways for legal and social reform rooted in human dignity, equality, and justice. By recognizing these rights, societies can dismantle structural and entangled forms of discrimination, enabling intersex mothers to live free from systemic biases that have long constrained their lives. The findings hold significant implications for policymakers, legal reformers, healthcare providers, and human rights advocates, urging them to adopt inclusive, dignity-centered approaches that respect the full humanity and agency of intersex individuals. Ultimately, the article contributes to broader efforts toward gender justice, bodily autonomy, and the realization of universal human rights for all individuals, regardless of sex or gender identity.

How to cite: Bayat Komitki,M and Enjelas,K . (2026). Intersex mothers; in the embrace of entwisted discrimination. Journal of Family Research, 22(2), 239-253. doi: 10.48308/jfr.2025.236352.1782

✉Corresponding Author Email Address: m_bayat@sbu.ac.ir

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the creative commons attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقاله پژوهشی

مادران بیناجنس در آغوش تبعیض درهم تنیده

مهناز بیات کمیته‌ی^۱، کوثر انجلاس^۱

۱. گروه حقوق عمومی و حقوق اقتصادی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۴/۳۱ دریافت نسخه اصلاح شده: ۱۴۰۴/۱۰/۰۶ پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۰۳/۲۰

DOI: 10.48308/jfr.2025.236352.1782

نکات برجسته:

- این نوشتار در پی آن است تا دغدغه مادران بیناجنس را که طبیعت زیست کروموزومی گزینه‌ای چنین فرارویشان قرار داده است، مورد بررسی قرار دهد و مفهوم مادرانگی را در گرو درک هویت بینابینی به مثابه وضعیتی «متفاوت» و نه «دارای اختلال» معرفی کند.
- یافته‌ها نشان می‌دهد که نظام حقوقی ایران با پیروی از نگرش فقهی و عدم شناسایی جنس و جنسیت سوم، مادران بیناجنس را در وضعیت تبعیض درهم‌تنیده‌ای قرار داده که نه تنها حق تعیین سرنوشت و تمامیت جسمانی آنان را نادیده می‌گیرد، بلکه آنان را برای احراز صلاحیت مادرانگی ملزم به انجام اعمال جراحی الحاقی می‌کند.
- نتایج پژوهش بر ضرورت اصلاح بنیادین رویکرد قانون‌گذار ایران در شناسایی مثبت و حداکثری هویت بیناجنس و تضمین حق بر مادرانگی این افراد، مبتنی بر برابری ارزشی انسان‌ها و یافته‌های روز پزشکی، تأکید دارد.

چکیده: «حق» به مثابه عنصر تضمین‌کننده ترجیحات انسان به ما هو انسان در ساحت تعلق و فارغ از توافقات بین‌المللی و داورهای نظام‌های حقوقی داخلی جوامع سیاسی، در گرنای برابری ارزشی انسان بیناجنس با دیگر دو الگوی زنانه و مردانه کامل می‌دمد. در این میان، رسالت خطیر تضمین حق بر مادرانگی افراد بیناجنس، بر دوش جوامع سازمان‌یافته سیاسی که گذاری برای تحقق حقوق بنیادین و تضمین اجرای آنها برای مادران بیناجنس قائل نیستند، سنگینی کرده و آنان را از رهگذار نقض حقوق بنیادین تعیین سرنوشت و مصونیت از مداخلات ناموجه پزشکی در مظان اتهام نقض صریح حقوق بشر قرار می‌دهد. این نوشتار در پی آن است تا از رهگذار ارائه مطالعه‌ای تحلیلی و بینارشته‌ای دغدغه این دسته از مادران را که طبیعت زیست کروموزومی گزینه‌ای چنین فرارویشان قرار داده است، مورد بررسی قرار دهد و این نکته را یادآور شود که مفهوم مادرانگی و کارویژه‌های ناظر به این نقش، بیش از هر چیز در گرو درک مفهوم هویت و شناسایی وضعیت بینابینی به مثابه وضعیتی «متفاوت» و نه «دارای اختلال» است که در این صورت مادران بیناجنس که در قلمرو زیست بینابین‌شان در وضعیت نابرابر به سر می‌برند، این بار می‌توانند فرزندان‌شان را در حریم امن حق بر مادرانگی به آغوش بکشند.

کلیدواژه‌ها: جنس، جنسیت، مادران بیناجنس، حق تعیین سرنوشت، حق بر داشتن بدن یکپارچه.

استناد به این مقاله: بیات، م. و انجلاس، ک. (۱۴۰۵). مادران بیناجنس در آغوش تبعیض درهم‌تنیده. خانواده‌پژوهی، ۲۲(۲)، ۲۳۹-۲۵۳.

doi: 10.48308/jfr.2025.236352.1782

نویسنده مسئول: m_bayat@sbu.ac.ir

مقدمه

آنچه می‌بایست به مثابه نکته آغازین این پژوهش بدان پرداخت، آن است که دریچه ادعای این نوشتار به سرزمینی باز می‌شود که عنصر «حق» در آن به مثابه چتر حمایتگر و عنصر تضمین‌کننده ترجیحات انسان به ما هو انسان و فارغ از هر آنچه بر این آفریده‌ی ذی‌شعور و کرامتمند عارض شده، گشوده می‌شود. حق در ساحت تعلق و فارغ از توافقات بین‌المللی و داوری‌های نظام‌های حقوقی داخلی جوامع سیاسی، حکایت از برابری ارزشی انسان بیناجنس^۱ با دیگر دو الگوی زنلنه و مردلنه کامل دارد. در این میان، وظیفه غیرقابل اغماض خطیر تضمین حق بر مادرانگی افراد بیناجنس، بر دوش جوامع سازمان‌یافته سیاسی که فرصتی برای تحقق حقوق بنیادین و تضمین اجرای آنها برای مادران بیناجنس قائل نیستند، سنگینی کرده و آنان را به وضوح در مظان اتهام نقض صریح حقوق بشر قرار می‌دهد؛ زیرا که اولاً با غضب بصر بر حقوق بنیادین آنان به مثابه انسان دارای هویت جنسی و محتملاً، جنسیتی بینابین، ناقض حق مسلم آنان بر تعیین سرنوشت^۲ و هویت‌مندی مستقل و حق بر داشتن بدنی یکپارچه^۳ و مصون از تعرضات ناموجه و خالی از هرگونه رضایت‌مندی آگاهانه و ضرورت درمان هستند، و ثانیاً آن طیف از افراد بیناجنس که بنا به شهادت جامعه پزشکی، امکان باروری بی‌خطر برای آنان وجود داشته و دریچه جهان مادرانگی بر آنان گشودنی است (کنراد، ۲۰۰۷)، به صرف عارض بودن وضعیت بینابینی بر آنان، ادامه زیست مادرانه‌شان منوط به پذیرش مداخلات غیردرمانی پزشکی یا واگذاری حضانت فرزندان‌شان خواهد شد. بدن آدمی عرصه‌ای است که نقش‌ها بر آن ترسیم می‌شوند و ارگان‌های جسمی و جنسی با رشد و نمو خود، در کنار رشد و نقش‌آموزی جنسیتی که آمیزه‌ای از کارکردهای عصب‌شناختی و اجتماعی است، کارویژه‌ها و نقش‌هایی که انسان در مدت حیات خود ایفاگر آن است را معرفی می‌کنند.

طبیعت با طیفی از آناتومی‌های جنسی در برابر انتظار جلوه‌گری می‌کند. بی‌آنکه در پی آن باشد تا معلوم کند در چه جایی الگوی جنسی مردانه پایان می‌یابد و در چه جایی الگوی بیناجنسی آغاز می‌شود یا در کجای این طیف الگوی بیناجنسی پایان یافته و زنانگی جنسی آغاز می‌شود. این انسان‌ها هستند که تصمیم می‌گیرند؛ امروزه پزشکی و اکتشافات انسانی از اقیانوس علوم تجربی تصمیم می‌گیرند که چه شکل مشخصی از اندام جنسی ملحق به زن و یا مرد است و چه حالتی از آن در این دو الگو جای ندارد (استون و اسووبا.جی. ۲۰۰۶). اما واقع امر آن است که بیناجنس‌ها در این طیف حضور دارند و در حیات این جهانی خود به حکم زیست انسانی و مبتنی بر شعور خویش صلاحیت انتخاب‌گری و برخورداری از حقوق انسانی را دارا هستند. نکته حائز اهمیت که در این میان به چشم می‌خورد و دغدغه اصلی نوشتار پیش رو، دانه نهان در دل آن است، اینکه سوار بر این طیف، افرادی نیز به چشم می‌خورند که با تغلب خصوصیات جسمی، جنسی و روانشناختی زنانه، از کارویژه‌های جنسی و روانی کافی برای پذیرش نقش مادری برخوردارند و صرفاً برخی خصوصیات و ویژگی‌های آناتومیک و تکانه‌های رشدی مردانه به صورت رشدنایافته بر آنان عارض شده است؛ بدون آنکه ذره‌ای از وسعت آغوش مادرانه‌شان بکاهد یا قوه شعور و اختیار آنان را زایل کند (هلمز، دوتا و شراپ، ۲۰۱۸).

آنچه مجال طرح آن به دنبال واژگان پیشین ضروری است، آن است که ضرورت طرح بحث درباره تبعیض‌های ناموجه و ترجیح بلامرجح و در یک کلام، رجحان نامبارک و غیرقابل دفاع شناسایی حق بر

مادرانگی افرادی با آناتومی زنانه کامل برابر مادران بیناجنس در این نوشتار فراهم آمده است. نباید از نظر دور داشت که در جمهوری اسلامی ایران به مثابه یک نظام حقوقی که تحت ظلّ فرهنگ شیعی زیسته و فقه نیز از منابع مهم آن در قانون‌گذاری و تنظیم فرهنگ جنسی و جنسیتی است، زنان زیسته در بدنی کاملاً زنانه در موضعی نابرابر با مردان، چه در ساحت تعلق حق (بنا بر ترسیم مبانی موجهه حق و لوازم آن در دیدگاه غالب فقای شیعی) و چه در ساحت مطالبه، قرار دارند (کریمی‌نیا، ۱۳۸۹)، چه رسد به افراد بیناجنس که بر خورداری از حق مسلم‌شان بر مادرانگی، گره به زلف معاینات پزشکی برای تجویز الحاق به جنس زنانه کامل خورده است (همان). صرف بحث از سهم‌الارث خنثی در قانون مدنی ایران یا دیه خنثی در قانون مجازات اسلامی، به معنای «شناسایی» و درک «هویت بینابین» نبوده و نیست؛ چرا که مفهوم گران‌سنگ مادرانگی و کارویژه‌های ناظر به این نقش، بیش از هر چیز در گرو درک مفهوم هویت و شناسایی وضعیت بینابینی به مثابه وضعیتی «متفاوت»^۴ و نه «دارای اختلال»^۵ است که در این صورت مادران بیناجنس که در قلمرو زیست بینابین‌شان در وضعیت نابرابر به‌سر می‌برند، این‌بار می‌توانند فرزندانشان را در حریم امن و تضمین‌شده حق بر مادرانگی به آغوش بکشند.

وضعیت بینابینی «عارضه‌ای» بیولوژیک و برآمده از آرایش متفاوت کروموزوم انسان است که بدون ورود خدشه به ساحت خودآئین و مبتنی بر شعور وی، او را به تبعیت از شناخت غلط از این پدیده در تاریخ مواجهه با آن، در معرض نقض حقوق انسانی و خارج از دایره صاحبان حقوق قانونی قرار می‌دهد. ضرورت طرح و تبیین چنین بحثی که در سال‌های اخیر به دنبال مسئله‌انگاری جنس در کنار جنسیت احساس شده است، پس از پیشگامی و تلاش‌های بین‌المللی فراوان مدافعان حقوق بشر تبدیل به دغدغه دولت‌ها در چگونگی مواجهه با شمار افراد بیناجنس خود شده است؛ افرادی که هراسان از تابوهای برخاسته از جامعه زیستگاه خود که تنها پذیرای الگوی دوگانه جنسی و جنسیتی است، موضوع تحمیل عمل جراحی الحاق به یکی از دوگانه مذکور قرار گرفته و بی‌آنکه به رضایت آگاهانه و یا ضرورت مواجهه درمانی با او وقعی نهاده شود، وی را به موضعی منفعل در فرآیند شناسایی حق‌بنیاد می‌رانند. این‌گونه از شناسایی که رهاوردی جز سلب حق فرد بیناجنس بر تعیین الگوی زیست جنسی و جنسیتی ندارد، خطرات جبران‌ناپذیر جسمی، جنسی و روانی را نیز برای او به دنبال خواهد داشت و مادران بیناجنس نیز در این میان، علاوه بر آنکه در معرض خطرات مذکور به عنوان فردی بیناجنس هستند، لطامات مضاعفی همچون خطر امکان سلب حضانت فرزندانشان را متحمل می‌شوند. فرزندان نیز در این شرایط دور از آغوش مادرانه به دنبال پناهی دیگر هستند که به زعم مقنن ناآگاه از ویژگی‌های وضعیت بینابینی، مصلحت و غبطه آنان بناست در این شرایط رعایت شود (فالك و گسنیک، ۲۰۱۸).

روش برگزیده در این پژوهش، هم‌خوان با موضوع و منابع موجود در این باره، الگوی «توصیفی-تحلیلی» است که نگارندگان را برای ورود به عرصه مطالعات «میان‌رشته‌ای» تجهیز کرد تا ابزاری به دست خوانندگان دهد برای مشاهده جهان مادران بیناجنس، حق بر مادرانگی آنان که در لفاف انکار و تبعیض ناموجه و برآمده از شور نادانستگی وضعیت بینابینی پیچیده شده و در نهایت نظاره سیمای رقت‌انگیز مادران بیناجنس در آغوش تبعیض درهم‌تنیده.

۱. «حق بر مادرانگی»؛ سایه ای گسترده بر مادران بیناجنس

کفایت حقوق بشر در وضعیت فعلی جهان در خصوص معضلات عظیم میلیون‌ها انسان با وضعیت‌های متفاوتی که شأن انسانی آنان را در خطر قرار می‌دهد، پرسش ذهنی بسیاری از ما در مواجهه با واقعیات تراژیک جهان است. ایده و نهاد حق (البته در معنای «حق داشتن»^۶ که موضوع گزاره‌های حقوق بشری است) در درجه نخست بر پایه اصل خودآئینی فردی و فاعلیت هنجاری او قابل توجیه است. گامی دیگر که باید ابتدای نهاد حق را بر آن موجه دانست، اصل کرامت ذاتی انسان‌هاست که با صبغه حق محور خود ریشه در فلسفه ارزش ایمانوئل کانت^۷ دارد (بالوی و بیات، ۱۳۹۹). این توجیه خود به واسطه و از رهگذر اصل برابری ارزشی انجام می‌گیرد. در توضیح این مسئله باید گفت که انسان‌ها با هم برابرند چون هر انسانی از آن جهت که انسان است از ارزش غایی برخوردار است و نمی‌توان او را وسیله‌ای برای اهداف دیگران قرار داد. این همان اصل غایت یا اصل ممنوعیت ابزار قرار دادن انسان است. به نظر می‌رسد قابل قبول‌ترین دفاعی که می‌توان در ساحت نظر از ایده حق‌ها و نیز حقوق بشر معاصر به عمل آورد بر همان مبنایی استوار است که کانت در دفاع از انسان و عقل خودبنیاد او ارائه می‌دهد و به همین ترتیب او را دارای حق انتخاب می‌داند یا به عبارت دقیق‌تر نتیجه می‌گیرد که او «باید» از حق انتخاب برخوردار باشد (راشکا و شارون، ۲۰۱۰).

با این همه آنچه مسلم است آنکه هراندازه نیت نیک در ورای نظام حقوق بشر باشد، هنوز این رشته در چارچوب توافقات بین‌المللی و داوری‌های نظام‌های حقوقی داخلی جوامع سیاسی عمل می‌کند و کشورها داورهای نهایی هستند. به عبارتی دیگر و به تعبیر آرنه^۸ باید میان حق در ساحت «تعلق» که عنصری جدانشدنی از وجود انسان به ما هو انسان است و حق در ساحت «مطالبه» که تنها از رهگذار عضویت در یک جامعه سازمان‌یافته سیاسی مجال تحقق و تضمین‌شدگی پیدا خواهد کرد، تفاوت گذارد. به بیان دیگر تنها در ساحت مطالبه حق‌هاست که سیمای پشتیبانی اقتدار عالی سیاسی قابل رویت است و عرصه‌ای «عملی» برای ترک تبعیض‌های ناموجه فراهم می‌آید. بدین ترتیب نیک آشکار است که تضمین حق‌های بنیادین در کارند تا از رهگذار جلوگیری از اعمال تبعیض‌های ناروا، محملی از جنس برابری انسانی ایجاد کنند تا مجال تنفسی نیز برای اقلیت‌ها و از این میان اقلیت‌های جنسی و جنسیتی فراهم شود.

۲. وضعیت بیولوژیک بینابینی؛ افراد بیناجنس به مثابه صاحبان حق

از جمله این اقلیت‌ها، افراد بیناجنس (intersex) هستند با وضعیت بیولوژیکی بینابین و طیف‌مدار که بنا به عللی از جمله دیس‌ژنی گنادی ترکیبی^۹ و مادرزادی که سویه‌ای از ناهنجاری کروموزومی است و همین‌طور هایپرلازی مادرزادی آدرنال^{۱۰} که با توضیحی مختصر می‌توان آن را اختلال در وضعیت ترشح کورتیزول از هورمون آدرنال شرح داد، صفات اولیه و ثانویه جنسی و به نحو آشکارتر، اندام جنسی نامنتطبق با یکی از دوالگوی زنانه یا مردانه کامل دارند. نباید از نظر دور داشت که سخن از یک طیف از وضعیت جنسی بینابینی است؛ طیفی که برای مثال در آن فرد بیناجنس با تغلب خصوصیات اولیه و ثانویه جنسی به الگوی زنانه نزدیک بوده و توان باروری و زیست جنسی بی‌خطر را داشته اما در عین حال نمو بیرونی اندام جنسی مردانه را نیز به طرز رشدنیافته‌ای دارد یا حتی می‌توان از ظاهری کاملاً زنانه حکایت کرد که علاوه بر لندام

جنسی با رشد کافی و حتی کارکرد جنسی استاندارد رحمی رشد نایافته را در حفره شکمی خود میزبان است (ویلکینز، لی و دیگران، ۲۰۰۶).

انسان بیناجنس با عارض شدن وضعیت بینابینی بر عرصه تنانه‌اش، در معرض تبعیض ناموجه و ترجیحات بلامرجه قرار می‌گیرد که به غلط او را «انسان دارای اختلال» معرفی می‌کند. حال آنکه حقوق به مثابه رشته‌ای تغذیه‌کننده از یافته‌های علم پزشکی و روان‌پزشکی و ادعاهای اخیر و روشن‌گر متخصصان علوم اعصاب، از دریچه‌ای نوین به بحث شناسایی حقوقی افراد بیناجنس می‌نگرد. چرا که پزشکان به موجب نخستین مطالعات انتقادی خود طی سالهای ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ از عدم اختلال‌انگاری وضعیت اینترسکشوالیسم و منع شکل‌دهی جنسی به کودکان متولد با وضعیت بینابینی سخن گفته (American Academy of Pediatrics, 2010) و با جلب نگاه‌های تیزبین جامعه جهانی صدور نخستین اعلامیه‌های ناظر به این موضوع همچون مالتا^{۱۱}، دارلینگتون^{۱۲} و بیانیه وین^{۱۳} را موجب شده‌اند.

پزشکان با طرح این ایده خطیر که تنها آن دسته از افراد بیناجنسی که سلامت جسم و کارکردهای طبیعی بدن و ارگان‌های جنسی‌شان از رهگذار اختلالات کروموزومی محل خطر است (هم‌چون نهان بیضگی پرخطر یا انسداد مجرای دفع ادرار و عفونت‌های ناظر به آن که در همه جای طیف اینترسکشوالیسم قابل رویت نیست)، می‌بایست مورد دخالت و دست‌ورزی پزشکی قرار گیرند، انقلابی در عرصه نگاه به افراد بیناجنس به وجود آوردند و آنان را صرفاً «متفاوت» و نه «دارای اختلال» معرفی کردند (هلمز، دوتا و شرب، ۲۰۱۸). این در حالی است که روی دیگر سکه، یعنی در بحث از جنسیت و نحوه تکوین و شکل‌گیری آن، دانشمندان علوم اعصاب نیز در کنار دیگر عناصر موثر از جمله خانواده و نقش آموزی‌ها، رسانه و جامعه محل زیست در تازه‌ترین یافته‌های خود مدعی آن شدند که افراد بیناجنس «می‌توانند» دارای هویت جنسیتی «بینابین» و ناهم‌سان با تغلب صفات جنسی و شکل اندام جنسی خود نیز باشند. چرا که رشد و نمو اندام‌ها و صفات امری مربوط به رشد بوده و هویت جنسیتی امری است مربوط به رخدادهای عصبی و یافته‌ها حکایت از آن دارند که این دو مدار لزوماً و همواره منطبق و هم‌پوشان با یکدیگر نبوده و نیستند (ویلکینز، لی و دیگران، ۲۰۰۶).

باری بیولوژی و گاه هویت جنسیتی بینابین تنها می‌تواند به عنوان وضعیتی مورد مطالعه قرار گیرد که بر انسان «عارض» شده و بی‌آنکه خللی در شعور و یا شخص‌بودگی وی ایجاد کند و یا از انسانیت او ذره‌ای بکاهد، بر رنگی دیگر از رنگین‌کمان جنس‌ها و هویت‌ها نور می‌تاباند و هیچ خدشه‌ای بر چهره روشن انسان استعلایی دارای خودآئینی و فاعلیت وارد نمی‌آورد. بدین ترتیب، پژوهشگر حقوق به مثابه تغذیه‌کننده و مصرف‌کننده یافته‌های صادره از عقول منفصلی چونان پزشکی و نوروساینس، می‌تواند با قدرتی بیش از پیش بر کوس ادعای خود مبنی بر برابری انسان بینابین با دیگر انسان‌های دارای خصوصیات جنسی زنانه یا مردانه بکوبد. اما آنچه به موجب این مقدمه بناست در ادامه به نحوی تفصیلی درباره آن طرح دغدغه شود، بحث نزاع بر سر حق بر مادرانگی افراد بیناجنس است که بنا بر آنچه تا کنون با استناد به یافته‌های پزشکی مطرح شد، دریچه مادرانگی و امکان باروری برای سویه‌هایی از طیف اینترسکشوالیسم گشوده و فراهم است.

۳. حق بر مادرانگی مادران بیناجنس بر مدار شناسایی «حق بر وجود هویت»

سخن از مادرانگی و تجربه زیستن در کالبدی بینابین و مالا مال از روح مادرانه به مثابه امکانی مسلم، به مدد در انداختن بحث ارزنده مفهوم «شناسایی» هویت ممکن است؛ جایی که لازم است با تدقیق در معنای شناسایی و فلسفه زیربنایی آن، از خودبودگی انسان بینابینی که آغوش مادرانه‌اش گرمابخش فرزندان خود و عنصر مقوم حیات خانواده است، به جد، دفاع کرد. سخن از شناسایی را می‌توان با نظریه شناسایی اکسل هونت^{۱۴} آغازید. بازگشت به سوژه انسانی در نظریه هونت، وی را نظریه‌پرداز دغدغه‌مند نسبت به حوزه روابط انسانی و جامعه متأثر از آن نشان می‌دهد. امکان‌پذیری و تحقق «خود» در مراحل که هونت طرح و تبیین می‌کند، در روابط عاطفی، روابط حقوقی و به نحوی در جریان تلاش و مبارزه برای به رسمیت شناخته شدن، نقطه کانونی دیگری برای شروع ترسیم نقشه عزیمت به سمت فهم شناسایی حقوقی افراد بینابین است (بیگی و معینی علمداری، ۱۳۹۸). هونت برای تبیین و کاربردپذیر کردن نظریه خود، از سه مرحله «شناسایی» سخن گفته که هریک از این سه مرحله، بازنمای سه شکل در دریافت فرد از خودش است:

مرحله اول را باید مرحله «اعتماد به نفس»^{۱۵} نامید. این مرحله از اولین روزهای تولد یک انسان، در قالب عشق، عاطفه و احساساتی که مادر نثار نوزاد خود می‌کند، آغاز می‌شود. هونت، دومین مرحله اساسی را در فرایند شناسایی، «احترام به نفس / خود»^{۱۶} می‌نامد. مهم‌ترین موضوعی که فرد در طول این مرحله بدان آگاهی می‌یابد، شناسایی خود، به عنوان «انسانی برابر با همه دیگر انسان‌ها» در جامعه است. ماهیت این شناسایی، اساساً حقوقی است و در رابطه‌ی فرد با جامعه متبلور می‌شود. اگر فرد از حقوق اساسی خود بهره‌مند باشد و برای او به عنوان یک انسان، احترام و ارزش قائل باشند، به شهروندی تبدیل خواهد شد که در قبال جامعه خود، مسئولیت‌پذیری اخلاقی پیدا می‌کند. این شناسایی، که از رهگذار الزام قانونی، خواستار به رسمیت شناختن خودآیینی و هویت گروه هدف شناسایی در جامعه است، موجب خواهد شد تا فرد در قبال آنچه در جامعه رخ می‌دهد، از وضعیت انفعال بیرون آمده و به ایفای نقش سیاسی و اجتماعی بپردازد. احترامی که از سوی جامعه دریافت می‌دارد، بخش دیگر و البته بسیار مهمی از «خود» او را معنادار می‌کند (لارا، سی. و الکساندر، ۱۹۹۶).

سومین مرحله، نوعی شناسایی ارزشی و غایی است که «تکریم نفس»^{۱۷} نامیده شده است. این مرحله، گرچه در ادامه مرحله قبل است، اما با ظرافت، از آن فراتر می‌رود. در این مرحله، فرد، نه به دلیل آن که انسانی همچون دیگر انسان‌هاست، بلکه به خاطر اینکه انسانی با هویت، فرهنگ، خصیصه‌ها و تمایزات ویژه خود است، مورد «شناسایی» قرار می‌گیرد. هونت، معتقد است فرد هنگامی که از احترام جامعه به خود آگاه می‌شود، دغدغه ایجاد هویت خاص خود را در سر می‌پروراند که منش خودباوری و خودشکوفایی او نیز خواهد بود. حال، اگر جامعه به این خودشکوفایی، به دیده تحقیر بنگرد و توانایی‌ها فرد در همبستگی اجتماعی را پاس ندارد، فرد توانایی بازپروری امکانات خود را در عرصه اجتماعی از دست داده و اندک اندک از صحنه اجتماعی، طرد می‌شود (همان).

آنچه هونت از شناسایی در مرحله دو و سه منظور دارد، نقطه عزیمت مورد نظر در بحث ما از تضمین حق بر مادرانگی انسان بینابین است. شناسایی فرد بینابین در مرحله دوم مفری برای وی می‌کند تا با تعریف «خود» در قالب هویت بینابین و البته مادرانه، این بار و به مدد این نوع از شناسایی که اساساً حقوقی

است، جامعه‌ای «محقانه» بر تن کند. به عبارت روش‌تر، این مرحله از شناسایی، فرد بینابین را از تضمین «حق بر وجود» بهره‌مند می‌سازد؛ حقی که در مرحله پیش از شناسایی حقوقی برای او به رسمیت شناخته نشده بود و در عوض، به رسم مواجهه با هر پدیدار نوظهوری که در قالب‌های طرح‌ریزی‌شده رایج جایی ندارد، با سیاست‌های انکار و سرکوب روبه‌رو می‌کرد. شناسایی در این خوانش، درواقع، شناسایی فردی با مشخصه‌های بیولوژیکی متفاوت خواهد بود که همانند کهن‌الگوی شناسایی دو جنس مرد و زن، تنها ضرورت پیشگیری از به خطر افتادن حیات و سلامت، تن او را مستحق مداخلات متخصصان حوزه بهداشت و درمان می‌کند و تنها با این دلیل موجه، اندام جنسی او را به مثابه خصوصی‌ترین نقطه تنانه‌اش، در معرض دست‌ورزی پزشکان قرار می‌دهد.

شناسایی در این مفهوم، پیش از آنکه حقوقی باشد، در بستر اجتماع و فرهنگ زیسته فرد بینابین شکل می‌گیرد. بدین ترتیب بخش بسیار حائز توجهی از شناسایی اجتماعی و فرهنگی، ساخته نگرش‌ها، اطلاعات و دانشی است که علم بدان دست یافته و در مواجهات خود با افراد بینابین آنها را به کار بسته است. هونت نیز با تبیین این سه مرحله به مثابه پیش‌شرط‌های اجتماعی برای هویت‌سازی، بر امکان درک، تفسیر و فهم نیازهای یک فرد «خودمختار» نور می‌تاباند که با امکان باروری و تعریف نقش مادرانگی برای خود، از جامعه و نظام سازمان‌یافته سیاسی که تحت ظل آن زیست می‌کند، انتظار مواجهه برابر با زنانه را دارد که صاحب فرزند هستند. بنابراین شناسایی حقوقی و به طور مشخص، شناسایی حقوقی افراد بیناجنس را باید در یک «طیف» از مصادیق ملاحظه کرد؛ طیفی که مصادیق آن از یک طرف می‌تولند به طور مثال «درج حق بر شناسایی هویت جنسیتی سوم یا بینابین برای افراد در قانون اساسی یک کشور و یا قوانین مصوب مادون قانون اساسی» و در طرف دیگر «لزوم انجام اعمال جراحی و هورمون‌درمانی برای الحاق به دو جنس زن یا مرد، به مثابه تنها شرط شناسایی حقوقی» باشد. در این صورت مثال اخیر، مصداق بارز «شناسایی منفی و حداقلی» افراد بیناجنسیت و مثال ابتدایی، مصداق «شناسایی مثبت و حداکثری» است (بیات کمیتکی، انجلاس، ۱۳۹۹).

نمونه کشور آلمان در رأی درخشان دادگاه قانون اساسی فدرال به مناسبت پرونده فانی^{۱۸} در سال ۲۰۱۷ که به موجب آن درج گزینه جنس/جنسیت سوم در اسناد هویتی پذیرفته شد، به خوبی نشان‌دهنده شناسایی مثبت و حداکثری است که مجال را برای تنفس حق بر مادرانگی فرد بینابین به دور از الزام به انجام اعمال جراحی و هورمون‌درمانی برای نیل به صلاحیت داشتن حضانت فرزند فراهم می‌آورد.^{۱۹} چه آنکه در پرونده کنان^{۲۰} نیز شاهدیم که در رأی صادره از دادگاه ایالتی کالیفرنیا کنان در سن ۵۵ سالگی موفق به اثبات وضعیت بینابینی خود و دریافت شناسنامه با عنوان intersex شد بی‌آنکه منجر به سلب حق حضانت فرزندش از وی شود.^{۲۱}

نمونه درخشان دیگر رأی دوازدهم سپتامبر ۲۰۰۸ لئوناردو کوئیزامبینگ^{۲۲} قاضی دادگاه عالی فیلیپین در پرونده جنیفر کاگانداهان ۲۷ ساله است؛ مادری جوان که قاضی کوئیزامبینگ در متن رأی صادره به مناسبت پرونده او نوشت: «با توجه به شرایط ویژه در این پرونده و اینکه جنیفر به سختی با موقعیت خود دست و پنجه نرم می‌کند، ما راهی جز آسان‌تر کردن زندگی او و هموار کردن مشکلاتش نداریم. با توجه به فقدان قانون در این زمینه در کشور فیلیپین، پس از استعلام از پزشکان وی مبنی بر لزوم یا عدم لزوم انجام

عمل جراحی، برای دادگاه روشن شد که خطری حیات جنیفر را تهدید نکرده و او علی‌رغم وضعیت جنسی در ابهامش در سلامت کامل به سر می‌برد. با وجود عدم شناسایی قانونی این قبیل افراد که خارج از سنت‌های شناخته‌شده جنسی و جنسیتی در فیلپین قرار داشته و بهتر آن است که از رهگذار تن در دادن به اعمال جراحی و هورمون‌درمانی بستر الحاق خود به یکی از دو الگوی جنسی در جمعیت یعنی زن یا مرد را فراهم کنند، اما نظر به رأی پزشکان و با تأکید بر «مادرزادی» بودن این وضعیت و برای نیل هرچه بیشتر به سمت تضمین حق هر فرد انسانی بر تعیین سرنوشت و مسیر زندگی خود، دادگاه انجام عمل را بر وی الزام نکرده و او در این باره مخیر است.^{۲۳}

چشم‌پوشی از این نکته خطیر جایز نیست که ضرورت شناسایی حق‌های سه‌گانه تعیین سرنوشت، حق بر تمامیت جسمانی و حق بر داشتن اندام جنسی مصون از تعرضات ناموجه و خارج از ضرورت درمان، به مثابه حقوقی که منافع ترجیحی و رفاهی افراد بیناجنس را در ردای مادرانگی تأمین می‌کند، غیر قابل کتمان است. چرا که تنها در سایه امن تضمین حق‌های سه‌گانه مطروحه است که فرد بیناجنس می‌تواند در صندوق‌خانه کهنه نیازهای ریشه‌دارش را باز کرده و به تعبیر سازمان جهانی بهداشت در تعریفی که از سلامتی ارائه می‌کند،^{۲۴} از حالت کامل روحی و روانی و اجتماعی خویش سخن به میان آورد و شرکت فعال در ترسیم نقشه حیات مادرانه خویش داشته باشد (نوردنفلت، ۲۰۰۷).

بنابراین به ضرورت شناسایی حق‌بنیاد فرد بیناجنس و مولفه‌های سه‌گانه آن در حفظ یا حمایت از کرامت و فاعلیت او در وهله اول و نقش موثر آن در تکوین مفهوم هویت به مثابه خودبودگی فرد بینابینی که توان زیستی و روانی ترسیم زندگی مادرانه برای وی مهیاست، پی بردیم. آنچه به وضوح می‌توان در این مرحله از تحلیل بر آن دست‌گذاشت آن است که نمی‌توان تنها منبع و منشأ حقوق مذکور را «لزوماً» در قانون یا حقوق موضوعه جست‌وجو کرد.

نباید از نظر دور داشت که ابتدای شناسایی حقوقی مثبت افراد بینابین و به تبع آن تضمین حق بر مادرانگی انسان بینابین، پیش از هر چیز وابسته به نوع نگرشی است که بر هر جامعه و فرهنگ و نظام حقوقی ناظر بر آن نسبت به دو مفهوم «جنس» و «جنسیت» حاکم است؛ مفاهیمی که در طول حیات بشر و موازی با آنچه طبیعت بر او عیان می‌کند همواره برای او مسأله بوده و تلاش‌های فکری و عملی او را برای حل چالش‌های روزآمد مطالبه می‌کند. کشورهایی که در دسته پیروان شناسایی حقوقی منفی جای گرفته‌اند و به عناصر مؤلف سه‌گانه و محدوده‌های دوگانه شناسایی که همانا رضایت آگاهانه و ضرورت درمان است، وقعی ننهاده‌اند، در اقلیمی زیسته‌اند که همچنان گرفتار عصر یخبندان‌اند که دو مفهوم یادشده و حائز اهمیت مذکور، برایشان در یک انحصار دوتایی معنا شده و مادرانگی عنصری به غایت فرومانده در کارویژه‌های جنسی زنانه صددرصدی و مطابق با کهن‌الگوی زنانگی و نه بینابینی است و بدین خاطر است که مجالی برای بررسیدن بایسته‌های شناسایی مثبت و به دنبال آن نورتاباندن بر غار تاریکی که در آن مادران بیناجنس دم فرو بسته و به ناچار به رنگ جماعت زنانه درآمده‌اند، باقی نمی‌گذارد.

۴. نگرش نظام حقوقی ایران نسبت به شناسایی حق بر مادرانگی مادران بیناجنس

کشور عزیزمان ایران نمونه‌ای قابل توجه از کشورهای شناسای منفی است؛ کشوری که تحت ظلّ فرهنگ شیعی زیست کرده و فقه شیعی نیز از منابع مهم آن در قانون‌گذاری و تنظیم فرهنگ جنسی و

جنسیتی است و با توجه به توضیحاتی که در ادامه می‌آید، می‌توان آن را به دلیل ناتوانی از کاربرست شایسته هر سه مؤلفه مذکور، ذیل تابعان الگوی شناسایی حقوقی منفی افراد بینابین جای داد و به وضوح بر وضعیت در ابهام آن در خصوص جایگاه مادران بینابین نور تاباند.

تجربه ایران پیش و پس از اسلام درباره فهم و برداشت از دو مفهوم جنس و جنسیت نیک نشانگر حرکت و سیر این هر دو است. پرداختن به تجربه ایران از اینترسکشوالیسم به عنوان نمونه‌ای در کنار سایر کشورها، مجال طرح بحث مفصل درباره سیر تکوین و تجربه از این دو را به ما نمی‌دهد^{۲۵} و آنچه تنها باید بدان در اینجا بدان بسنده شود واقعیت و آنچه «هست» ایران امروز در قانون و رویه قضایی است.^{۲۶} اما ذکر نکاتی چند در تأیید این ادعا ضروری است که همواره دوگانه جنسیتی زن و مرد در ایران پس از اسلام مورد نظر بوده و ایرن اسلامی امروز نیز با انتخاب تتبع از فقه سنتی که به شیوه‌ای ناهم‌ساز با یافته‌های علم پزشکی درباره افراد بیناجنس در ارتباط است، وام‌دار اجرا و کاربرست عرف و احکام مسلمانان در عصر قدیم است:

در ماده ۹۳۹ قانون مدنی ایران (مصوب ۱۳۰۷) و به دنبال بحث از سهم الارث طبقات مختلف آمده است: «... اگر وارث خنثی بوده و از جمله وراثی باشد که از ذکور آنها دو برابر آنث می‌برند، سهم الارث او به طریق ذیل معین می‌شود: اگر علائم رجولیت غالب باشد، سهم الارث یک پسر از طبقه خود و اگر علائم آنائیت غلبه داشته باشد، سهم الارث یک دختر از طبقه خود را می‌برد و اگر هیچ‌یک از علائم غالب نباشد، نصف مجموع سهم الارث یک پسر و یک دختر از طبقه خود را خواهد برد». در ماده ۵۵۱ قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲)، دیه خنثای ملحق به مرد، دیه مرد و دیه خنثای ملحق به زن، دیه زن و دیه خنثی مشکل، نصف دیه مرد به علاوه نصف دیه زن است.

بر مخاطب آشنا با ادبیات حقوقی پوشیده نیست که قوانین در ایران به‌طور کلی برای انسان‌هایی که معمولاً شامل یکی از دو جنس و جنسیت مرد یا زن هستند نوشته می‌شوند و این در عبارات بسیاری از قوانین آشکار است. در اصل بیستم قانون اساسی این‌طور می‌خوانیم که: «همه افراد ملت اعم از زن و مرد، یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند» و در ماده ۲۴۳ قانون مجازات اسلامی نیز با این عبارات مواجهیم که: «مدعی ممکن است مرد یا زن باشد و در هر حال باید از وراث فعلی مقتول محسوب شود».

اکنون سؤال این است که وجود طیفی از افراد که خود را بیرون از دوگانه «مرد-زن» می‌پندارند و اصطلاحاً intersex هستند چه جایگاهی در قانون دارند؟ آیا تنها راه، کاربرست اصل ۱۶۷ قانون اساسی است؟ که بر اساس آن «قاضی موظف است کوشش کند حکم هر دعوا را در قوانین مدونه بیابد و اگر نیابد با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید و نمی‌تواند به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزد». در این شرایط است که تنها مَفَرّ قاضی نگاه به فتاوی موجود در این زمینه است که با دورماندگی از تجویزات جدید و به‌روز پزشکی و تنها با نگاه به احکام صادره درباره موضوع مشترک اما با توجه به توان و درک مردم آن زمان، رهاوردی جز نتایج و اثرات منفی و غیرقابل بازگشت و جبران‌ناپذیر نخواهد داشت.

واقعیتی که تا بدین‌جا بر ما روشن می‌شود آن است که قانون‌گذار ایران به تبعیت از فقه، شیوه دیگری از شناسایی حقوقی منفی را پیش می‌نهد؛ شیوه‌ای که به موجب آن، «جنس» بیولوژیک سوم به عنوان وضعیتی غیرمستقل و در نوسان، «بین» حقوق دوگانه جنسی و جنسیتی زنانه و مردانه، شناخته شده و الحاق به یکی از این دو وضعیت غالب به تنها تلاش قانون‌گذار برای شناسایی فرد بیناجنسی که ممکن است متعلق به هر جایی از این طیف باشد، تبدیل شده است.

چنین مواجهه مبتنی بر تبعیضی علاوه بر آن که با مراحل سه‌گانه شناسایی هونت، به مثابه نقطه عزیمت این پژوهش در باب شناسایی هم‌خوانی ندارد، به نحوی ضمنی تنها راه دست‌یابی به حداقل حقوق به رسمیت شناخته برای انسان‌هایی که به تعبیر قانون اساسی زن یا مردند را تن‌دادن به اعمال الحاقی معرفی می‌کند که در واقع این تلاش هم حاصلی جز درآمدن از چاه تبعیض و گرفتارآمدن به چاله تبعیض‌های دیگری بین «انسان»ها ندارد؛ چاله‌ای که در آن فرد بیناجنس پس از رهایی از خوانی که در آن انسان سوم شناخته می‌شد، به خوانی قدم می‌گذارد که رایحه آشنای تبعیض بین انسان زنانه و مردانه از آن به مشام می‌رسد. حال تصور تبعیض در لایه‌ای دیگر برای مادران بیناجنس از رهگذار تحلیلی که برای استحکام بنای ادعای مطروحه بیان شد، دور از نظر نخواهد بود؛ تبعیضی درهم‌تنیده به مثابه توانی که قرارگرفتن بر جایگاه زنانگی بر دوش کهن‌الگوی زن‌بودگی و مادربودگی، ناظر به جسم، جنس، و کارویژه‌های جنسی ناظر به کهن‌ساحات مطروحه بار می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

فروکاست جنسیت به دو الگوی شناخته زنانه-مردانه و تأکید بر کارویژه جنسی جنسیت‌های مذکور، مانع از رشد و نمو بذر مفهوم جنسیت در لایه‌های فرا دوگانه است. قانون‌گذار با پیروی از تجویزات نگرش فقهی و در نظر گرفتن فرد بیناجنسیت به عنوان انسانی دوگانه، مکلف اما غیرعادی، وی را موضوع احکام مدنی و کیفری قرار داده است. نیک پیداست که این انحصار جنسی و جنسیتی در ادبیات فقهی و قانونی بیش از هر چیز به خاطر عدم توجه به «ماهیت» خنثی است. سؤال از ماهیت خنثی بیش از آنکه درباره یافته‌های پزشکی نوین و پایبست‌های فلسفی جنسیت و جنس باشد و در پرتو نگاه به انسان‌ها به مثابه موجوداتی خودآئین و برابر وزن و مایه پیدا کند، درباره اینکه خنثی «در واقع» مرد است یا زن و یا اینکه چطور می‌توان طبیعت پنهان جنس وی را آشکار و به یکی از دوگانه ملحق نمود مطرح می‌شود.

«بتنای دیدگاه قانون‌گذارانه بر نگرش فقهی که تنها به دو «جنس» و «جنسیت» توجه داشته، پروژه شناسایی افراد بیناجنس و تضمین حق بر مادرانگی آنان را از اساس دچار مشکل می‌کند. بضاعت فقه برای مواجهه با اینترسکشوالیسم متعلق به دنیای قدیم است؛ زمانی که علم هنوز چننه پُری برای ارائه تعریف علمی و دقیق از این پدیدار طبیعی نداشت. امروزه این شیوه مواجهه به هیچ‌وجه پاسخگو نیست. بنابراین لازم است که ابتدا درک درستی از «مسأله» داشته باشیم؛ درکی که امروز روز، دانش پزشکی و روان‌پزشکی با نور تبلندن بر وجوه مختلفی از آن، به ما داده و تنها از این رهگذار است که پدیده مورد نظر که همانا واقعیت بیناجنسی بودن است، بر ما روشن شده و می‌توان به مرحله شناسایی حقوقی این گروه از افراد وارد شد.

ایران امروز شناختی از جنس و جنسیت سوم ندارد. این عدم شناخت که تا حد بسیاری ناشی از عدم رواج گستردهٔ اینترسکشوالیسم است، لزوم آگاهی و معرفی آن را در جامعهٔ ایرانی و این بار، به مدد یافته‌ها و اطلاعات پزشکی (به مثابه مصدر، منبع درست و صلاحیت‌دار و نقطهٔ عزیمت) نشان می‌دهد.

ادعای شناخت فقه از این پدیده، ادعایی به تمامی کافی نیست. کما اینکه ادعای شناخت از زن امروز و البته مادرانگی و نقش مادری با اتکا به بستر تاریخی آن زمان نیز اشتباه است. زن امروز که حقوق تبعیض‌آمیز را بر نمی‌تابد، فاصلهٔ معناداری با زن در آن روزگار و سرزمین دارد. جامعهٔ آن روزها انسان‌ها را به دو دستهٔ برده و آزاد تقسیم می‌کرد و این نمونهٔ کوچک اما مهمی از شیوهٔ برخورد با «انسان» بود. برده‌ها که جمعیت قابل توجهی را به خود اختصاص می‌دادند، متناسب با زمان خودشناخته شدند، همچون سایر پدیده‌ها که در بستر زمان خود شناخته شده و اگر در آینده شناخت از پدیده‌ای متفاوت شد، ادعاهای قبلی باید منسوخ و نسخهٔ روزآمدی از آن ارائه شود. ادبیات این پژوهش که برگرفته از ایدهٔ برابری نوع بشر با یکدیگر است، به خوبی روشن می‌کند که برابری حقوق به هیچ‌وجه در گرو جنسیت و جنس نیست. هیچ توجیه «دینی» (و نه فقهی و مبتنی بر تفسیر شریعت) برای قائل بودن به تبعیض بین افراد و اجبار آنان به تحمل درد و رنج برای تغییر شکل طبیعی و بی‌نقص خود، بنا بر باورهای اجتماعی و صرفاً برای تأمین مطلوب جامعه، وجود ندارد. قائل بودن به برابری ارزشی انسان‌هاست که ما را بر آن می‌دارد که این گونه از شناسایی حداقلی و منفی افراد بیناجنس در قوانین مبتنی بر فقه (و نه نیازها و دانش روز) ایران را شایستهٔ اصلاحات بنیادی بدانیم. جامعهٔ امروز طالب زندگی و حقوق مدنی است. رساترین سخن در حقوق بشر، «حقوق برابر» برای انسان‌هاست. افراد بیناجنس نیز با باور به اینکه انسان‌اند و در جایگاه برابر با سایر انسان‌ها، خواهان برابری در حقوق‌اند.

بدین ترتیب آنچه بر مخاطب دغدغه‌مند نیک آشکار است آنکه عدم شناسایی موثر و تضمین حق بر مادرانگی افراد بینابین، دردی است که بر جراحت کهنه تبعیض زنانه و مردانه در حوزه‌هایی چون حضانت، طلاق، ولایت و ... در اقلیم تقنینی جمهوری اسلامی علاوه شده، چرا که طرح نهاد و ایده رجحان «غبطه فرزند» در پرتو قانون حمایت از کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست، بر تقویت ایده ترجیح بلامرجح میان دو انسان برابر دست می‌گذارد که یکی صرفاً از رهگذار عارض شدن ویژگی‌های بینابینی از چتر حمایتی شناسایی حقوقی مثبت خود به عنوان صاحب نقش مادرانگی در ساحت مطالبه و زیست بیرونی برخوردار نمی‌شود و عنان تصمیم‌گیری در خصوص مسیر زندگی وی در حوزه نقش‌پذیری خانوادگی و «صلاحیت» مادرانگی برای او، در دستان کسی قرار می‌گیرد که با در دست داشتن جواز اصل ۱۶۷ قانون اساسی می‌تواند این بار با تشخیص مراتب غبطه و مصلحت برای فرزند فرد بینابین، باز هم او را به سرزمینی مه‌آلود تبعید کند و بر لوح درخشان «حق‌مداری انسان بینابین به مثابه انسان به ما هو انسان» که می‌تواند تجربه‌گر زیست مادرانه نیز باشد، گردی از تردید و فراموشی بپاشد. غافل از آنکه شرح حق پایان ندارد همچو حق ...

پی‌نوشت‌ها

1. intersex
2. right to self-determination
3. right to bodily integrity
4. different
5. disorder
6. to have right
7. Immanuel Kant
8. Hannah Arendt
9. Mixed gonadal dysgenesis
10. Congenital adrenal hyperplasia (CAH)
11. Malta Declaration

قابل دسترسی در:

<https://oieurope.org/malta-declaration/> (last accessed 27.01.2019)

12. Darlington Statement: Joint Consensus Statement from the Intersex community
13. Vienna statement

قابل دسترسی در:

<https://oieurope.org/statement-1st-european-intersex-community-event-vienna-30st-31st-march-2017/>
(last accessed 26.2.2018)

14. Axel Honneth
15. Self- confidence
16. Self- respect
17. Self- esteem
18. Vania

۱۹. رای دسترسی به خلاصه‌ی رأی و جزئیات بیشتر در وبسایت دادگاه قانون اساسی آلمان، رک:

<http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2017/bvg17-095.html> (last accessed 01/05/2019)

20. Kennan

21. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/11/intersex-rights-gendersara-kelly-keen-an-birth-certificate> (last accessed 18/05/2019)

22. Leonardo Quisumbing

23. Available at: <https://www.undp.org/content/dam/philippines/docs/Others/rbap-hhd-2018-legal-gender-recognition-in-the-philippines> (last accessed 15/10/2019)

۲۴. سلامتی حالت کامل جسمانی، روانی و اجتماعی است و نه صرفاً نبود بیماری یا ناتوانی

۲۵. برای مطالعه مفصل و هرچه بیشتر در این باره، نک:

صادقی، فاطمه (۱۳۹۴)، جنسیت در آرای اخلاقی؛ از قرن سوم پیش از اسلام تا قرن چهارم هجری. تهران: نشر نگاه معاصر
همچنین شنیدن درس‌گفتارهای فاطمه صادقی با عنوان «تجربه جنسیت در ایران»، که قابل دسترسی در سایت انجمن جامعه‌شناسان ایران www.isa.org.ir است، توصیه می‌شود

۲۶. محققین در کنار تلاش برای جست‌وجوی آراء قضایی صادره ذیل مطلوب خود در این ارائه (در سامانه بانک داده آراء پژوهشگاه قوه قضائیه به آدرس www.j.ijri.ir)، همانطور که انتظار می‌رفت، با هیچ نمونه‌ای که شناسای وضعیت حقوقی فردی بینا جنسیت «برابر» با دیگر زنان و مردان باشد، رو به رو نشد. اما در این میان شناسایی حقوقی مثبت افراد ترنس (که خارج از موضوع مد نظر در این پژوهش‌اند) که به دنبال علاقه و پافشاری خود بر تطبیق با یکی از دوگانه زن و مردند، در قالب آرائی که غالباً و برای مثال موضوع آنها تغییر نام و نام خانوادگی در اسناد هویتی پس از عمل جراحی است، به چشم می‌خورد.

References

- Alexander, Jeffrey C., and Maria Pia Lara, 1996, "Honneth's new critical theory of recognition", *New Left Review*
- American Academy of Pediatrics. American Academy of Pediatrics Position on Intersexuality. Intersex Day, 2010, <<http://intersexday.org/en/aap-position-1996/>> (last accessed 20.07.2017).
- Balavi, M., & Bayat Komitaki, M. (2017). Right-based state (Vol. 1: Analysis of meaning, explanation of foundation). Tehran: Scientific and Cultural Majd Publications. [in Persian]
- Bayat Komitaki, M., & Anjelas, K. (2020). Legal recognition of intersex individuals; from negative recognition to positive recognition. *Medical Law Journal*, 14(55). [in Persian]
- Bayat Komitki M, Enjelas K. Legal Recognition of Intersex Persons; From Negative Recognition to Positive Recognition. *MLJ* 2020; 14 (55) :175-202 [In Persian]
- Bayat komitki, Mahhnaz, Balavi, Mahdi, (2017), The Right Based State (volume1: Analysis of Meaning, Explanation of Foundation), Tehran: Majd Publication [In Persian]
- Beigi, M., & Moini Alamdari, J. (2019). Consequences of Axel Honneth's theory of recognition for contemporary radicalism. *Scientific Journal of Political and International Approaches*, 10(4). [in Persian]
- Beygi, Mohsen, Moeini Alamdari, Jahangir, The Consequences of the Axel Honneth's Recognition Theory for Contemporary Radicalism, (2019);10 (58):102-123 [In Persian]
- Byrd, B. Sharon, and Joachim Hruschka, 2010, "Kant's Doctrine of Right: a commentary", Cambridge University Press
- Gesink, Indira Falk, 2018, "Intersex Bodies in Premodern Islamic Discourse: Complicating the Binary." *Journal of Middle East Women's Studies* 14, NO. 2: 152-173.
- Heylens, Gunter, Els Elaut, Baudewijntje PC Kreukels, Muirne CS Paap, Susanne Cerwenka, Hertha Richter-Appelt, Peggy T. Cohen-Kettenis, Ira R. Haraldsen, and Griet De Cuypere, 2014, "Psychiatric characteristics in transsexual individuals: multicentre study in four European countries", *The British Journal of Psychiatry* 204, No. 2: 151-156.
- Hughes, Ieuan A., Chris Houk, S. Faisal Ahmed, Peter A. Lee, and Lawson Wilkins Pediatric Endocrine Society, 2006, "Consensus statement on management of intersex disorders", *Journal of pediatric urology* 2, No. 3: 148-162.
- Kariminia, M. M. (2010). Sex change from the perspective of jurisprudence and law. Qom: Research Deputy of the Jurisprudential Center of the Infallible Imams. [in Persian]
- Kariminiya, Mohammad Mahdi, Sex Change According to Jurisprudence Law, 2010, markazfeqhi Publication [In Persian]
- Nordenfelt, Lennart, 2007, "Understanding the concept of health", *Strategies for health: An anthology*: 4-15.
- P. Conrad, 2007, "Medicalization: Context, Characteristics and Changes", in "The Medicalization of Society: On the Transformation of Human Conditions into Treatable Disorders", Johns Hopkins University Press, Baltimore
- Scherpe, Jens M., Anatol Dutta, and Tobias Helms, eds, 2018, "The legal status of intersex persons", *Intersentia*
- Svoboda, J. Steven, 2006, "Genital integrity and gender equity" In *Bodily Integrity and the Politics of Circumcision*, Springer, Dordrecht: 149-164.